

İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi
No:40 (Mart 2009)

TÜRKİYE’DE SİYASAL BİLİMİN GELİŞİMİ: Tarihçe ve Kurumsal Gelişmeler*

İlter TURAN**

Özet

Türkiye’de siyasal bilimlerin gelişmesi, İmparatorluk döneminde daha iyi kamu yöneticileri yetiştirmek amacıyla başlamış; Cumhuriyet döneminde, özellikle çok partili hayata geçildikten sonra, akademik öğretimi öne çıkaran ve giderek hızlanan bir gelişme yaşanmıştır. Günümüzde çoğu üniversitede bir Kamu Yönetimi ya da bir Uluslararası İlişkiler Bölümü, bazılarında da ikisi birlikte bulunmaktadır. Özellikle Yüksek Lisans düzeyindeki lisansüstü öğretim yaygınlaşmıştır. Son yıllarda toplumdan gelen bilgi ve uzmanlık ihtiyacına paralel olarak araştırma merkezlerinin ve düşünce kuruluşlarının sayılarında artışlar gerçekleşmiştir. Siyasi İlimler Türk Derneği 1964’te kurulmuştur. Türkiye’nin iç yapısı ve dış ilişkileri karmaşıklaştıkça, disiplinin gelişmesi, içeriğinin ve kurumsal yapısının karmaşıklaşması beklenebilir.

Anahtar kelimeler: Türkiye, Siyasal Bilimler

Development Of Political Science In Turkey: History And Institutional Development

Abstract

The beginnings of Political Science in Turkey can be traced to the intensifying need of the Ottoman government for well-trained civil servants. During the republic, political science began its major growth after the transition to competitive politics. Most Turkish universities today have either a Department of Public Administration or a Department of International Relations or both. Graduate programs, particularly MAs, are thriving. More recently, research centers and think tanks have begun to expand as the need for expert information and opinion has intensified. Turkish Political Science Association has existed since 1964. The discipline is expected to grow and its content and institutional organization to become more varied over time, reflecting the growing complexity of Turkish society and its needs.

Keywords: Political Science, Turkey

* Bu makale Uluslararası Siyasal Bilimler Derneği’nin 29 Nisan-2 Mayıs 2008 tarihleri arasında Montreal’de düzenlediği ve dünyada siyasal bilimlerin gelişmesini konu edinen konferans için hazırlanmış raporun bu dergi için uyarlanmış şeklidir.

** Prof.Dr., İstanbul Bilgi Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü.

Türkiye’de Siyasal Bilimlerin Gelişmesinin Tarihi Ortamı

Uzun tarihe sahip diğer birçok ülkede olduğu gibi, ister Osmanlı İmparatorluğu ister Türkiye Cumhuriyeti döneminde olsun, ülkemizde siyasal bilimlerin gelişmesinin temel itici güçlerinin başında hükümetlerin karşılaştıkları toplumsal sorunlara çözüm arayışları gelmiştir. Ondokuzuncu yüzyıl süresince Avrupa ülkeleri karşısında askeri yenilginin giderek sık tezahür eden bir olguya dönüşmesi, Osmanlı hükümetlerini savunma alanından başlayarak kamu yönetiminin de dahil olduğu birçok alanda modernleşme politikaları izlemeye yönlendirmiştir. 1859 yılında dönemin başkenti İstanbul’da örnek nitelikte kamu yöneticisi yetiştirmek için Mülkiye Mektebi açılmıştır. Bu yüksek okulun açılışının gerekliliğini ifade eden bir belgede kaymakamlardan başlayarak yöneticilerin çoğunluğunun kamu yönetimi hakkında bilgi sahibi olmadıkları dile getirilmekte, bu kişilerin kendilerine gönderilen yazıları anlamaktan dahi aciz olduklarından yakınılmakta, ayrıca yabancı dil bilmemeleri nedeniyle yabancı memurların halka zarar veren icraatlerine de karşı koyamadıkları belirtilmektedir.¹

Mülkiye’nin açılışını, kısa bir süre sonra, 1878’de bir Hukuk Mektebi’nin açılışı izlemiştir. Her iki kurum da bürokrat yetiştirmeyi öngören Fransız eğitim düşüncesinin ve sisteminin etkilerini yansıtmaktadır.² Bu nedenle müfredatta Fransız kaynaklarından önemli ölçüde yararlanıldığı görülmektedir. Yıllar içinde müfredat genişlemiş, içeriği zenginleşmiş ve ihtiyaçlara daha iyi cevap vermesine çalışılmıştır. Örneğin, okul 1913’ten başlayarak kamu yönetimi yanında diplomasi ve maliye alanlarında da uzmanlık eğitimi vermeye başlamıştır.³

Gerek Mülkiye diğer başka alanlarda açılan okulların hedefi faaliyeti arasında araştırmacılığın da önemli yer tuttuğu klasik bir üniversite öğretimi vermek değildi. Memur yetiştirilmesi amaçlanıyordu. Bununla birlikte ders kitaplarına duyulan ihtiyaç, derleme niteliğinde de olsa, kitap yazılmasını teşvik etmiştir. Ancak, bu kurumların öğretim yanında akademik çalışmalar yapan kurumlara evrilmesi, Cumhuriyet döneminde gerçekleşmiş ve ülkemizde üniversitelerin gelişmesiyle bağlantılı bir seyir izlemiştir. Örneğin, Mülkiye Mektebi 1946 yılında yeni kurulan Ankara Üniversitesi’ne bağlanmış ve bilahare Siyasal Bilgiler Fakültesi’ne dönüşmüştür. Bu dönüşümden sonra kurumun işlevleri zaman içinde yeniden tanımlanmış, salt memur yetiştiren bir meslek okulu olma niteliği azalmağa başlamış, akademik kimliği güçlenerek siyasal araştırmaların da yürütüldüğü bir merkez ortaya çıkmıştır.

Ülkemizde siyasal bilimlerin köklerine bakarken, şüphesiz salt kurumsal gelişmelere bakmakla yetinilmemelidir. Bilindiği gibi, İmparatorluğun son yıllarında Osmanlı seçkinlerinin zihnini en fazla meşgul eden “bu devlet nasıl kurtulur?” sorusu idi. Ayrıntılandırıldığı zaman karşımıza “imparatorluğu bir arada tutmak için nasıl bir siyasi ideolojiye ihtiyaç vardır?” ya da “acaba Batı kurumlarını aktarmak

¹ Osman Ergin, Türk Maarif Tarihi, Cilt 1-2 (İstanbul: Eser Neşriyat,1977), s. 595

² Mülkiye, kuruluş tarihi daha sonra (1871) olmasına karşın Paris’teki Ecole Libre des Sciences Politiques’ten etkilenmiştir. Bak. Boğaç Erozan ve İlder Turan, “The Development of Political Science in Turkey,” Political Science, April 2004, s. 161.

³ Osman Ergin, a.g.e., s. 618.

kurtuluşu sağlar mı?” türünden daha somut sorular çıkıyordu. Bu sorulara farklı temayüldeki düşünürlerin verdiği cevaplar, hem siyaset felsefesi hem de mukayeseli siyaset konularını kapsayan bir literatürün oluşmasıyla sonuçlanmıştı.⁴ Birbirinden farklı tercihleri içeren ve zaman zaman köklü fikir tartışmalarını yansıtan eserlerde İmparatorluğun dağılmasını engellemenin ve halkları birarada tutmanın formülünü Osmanlıcılık çerçevesinde görenler olduğu gibi, çare olarak İslam birliğinin kurulmasını ya da Türklerin birleşmesini önerenler mevcuttu. Diğer yandan, en iyi yönetime biçimi nedir sorusu anayasacılık, meşruti monarşi, parlamenter yönetim ve siyasal meşruiyetin kökenleriyle ilgili tartışmaların zeminini oluşturuyordu. Örneğin, İmparatorluğun askeri alandaki başarısızlıklarının sonunu getirmek üzere kurulan okulların mezunu subay ve memurlar, toplumun hızla ilerlemesi için genellikle padişahın mutlak iktidarının sınırlanması gerektiğini savunuyorlardı. Modern okulların vazgeçilmezliğini idrak etmekle birlikte, Sultan gücünün sınırlanması ya da başkalarıyla paylaşılmasına taraftar değildi. Ondokuzuncu yüzyılın sonuyla yirminci yüzyılın başlangıcının siyaset ortamını niteleyen bu tartışmalar, Cumhuriyetin siyasi fikirlerinin ve kurumlarının şekillenmesinde önemli bir yer tutmuştur. Örneğin siyasal sistemin meşruiyet temelini halk olması, milliyetçilik, cumhuriyetçilik ve laiklik, sözü edilen fikir ortamının ürünleridir.

Siyasal Bilimlerin Bir Akademik Disiplin Olarak Gelişmesi

Mülkiye Mektebi'nde okutulan ders kitaplarının incelenmesi bu okulun hocalarının Siyaset Bilimi fikrine aşına olduklarını göstermektedir. Örneğin 1910 yılında Babanzade İsmail Hakkı tarafından kaleme alınmış bir hukuk kitabı Siyaset Bilimine atıfta bulunmaktadır.⁵ Eldeki veriler, hocaların yalnız Fransız çıkışlı *Sciences Politiques* kavramıyla aşına olmadıklarını, Almanlarca kullanılan *Staatslehre* ve *Staatswissenschaft* kavramlarıyla da tanıştıklarını göstermektedir. Hocaların *Allgemeine Staatslehre* literatürünü ve özellikle Johan Kaspar Bluntschli'nin yapıtlarını bildikleri anlaşılıyor.⁶

Bu birikim Cumhuriyet'e de taşınmış olmakla birlikte, Cumhuriyet'in ilk yıllarında Mülkiye'de öğretimin temel vurgusu, cumhuriyete bağlı yönetici seçkinler yetiştirilmesi ile sınırlı olup, akademik sorunlar gündemin ilk sıralarını işgal etmemekteydi. Yine de Siyasal Bilimlerle ilgili bir söylemin tedricen geliştiğini görüyoruz. Mülkiye 1931 yılında akademik bir dergi yayınlamaya başlamıştır. 1935'te dilde sadeleşme sürecinde *Siyasal Bilgiler Dergisi* adını alan yayında siyasetin ilminin daha fazla gelişmesine ihtiyaç olduğuna ve siyasal bilimlerin bilimsellik düzeyinin yükselmesi ve diğer disiplinlerden bağımsızlaşması gerektiğine işaret eden makaleler yayınlanmıştır.⁷ Bununla birlikte, çağdaş siyasal

⁴ Ondokuzunda yüzyılın ikinci yarısı ve yirminci yüzyılın başlangıcında oluşan siyasal düşünceleri inceleyen klasikleşmiş iki eser Şerif Mardin'in *The Genesis of Young Ottoman Thought* (Princeton: Princeton University Press, 1962) ve *Jön Türklerin Siyasi Fikirleri* (İstanbul: İletişim, 1983) adlı kitaplarıdır.

⁵ Boğaç Erozan ve İlder Turan, *aynı yer*.

⁶ *Aynı yer*.

⁷ *Aynı eser*, s. 162.

bilimler kapsamında telakki edilebilecek eserlerin ortaya çıkışı için Türkiye'nin çok partili hayata geçmesini beklemek gerekmiştir.

Türkiye'de siyasal partileri konu edinen ilk kitap 1952'de yayınlanmıştır.⁸ Kitabın yazarı, İstanbul Üniversitesi Anayasa Hukuku kürsüsü mensuplarından Tarık Zafer Tunaya, Türkiye'de Siyasal Bilimlerin bağımsız bir akademik disiplin olarak örgütlenmesi gerektiğini ısrarla savunuyor, görüşlerini desteklemek için Fransa'da Maurice Duverger önderliğinde disiplinin örgütlenmesini örnek veriyordu. Ankara'da ise Profesör Nermin Abadan, yeni disiplinin tanınmasını yaygınlaştırmak için Siyasal Bilimlerin Amerika, İngiltere, Almanya ve Fransa'da mukayeseli olarak gelişmesini inceleyen bir çalışma yayınlayarak, Tunaya'nın görüşlerini daha geniş bir perspektif katarak destekleyen bir çaba sergiledi.⁹

1960'lı yılların ortalarından başlayarak Siyasal Bilimler alanında yayınlanan kitap ve makale sayılarında önemli artışlar meydana geldi. Bu gelişmenin ilk örneklerinden biri, Abadan'ın 1965 seçimlerini inceleyen kapsamlı çalışmasıdır.¹⁰ Başlangıçta bu yapıtlar, sadece Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi ve İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi'nin başını çektiği akademik kurumların yayın faaliyeti çerçevesinde gerçekleşiyordu. Ancak, kısa bir süre sonra, ticari yayıncılar da siyasal bilimler alanında kitaplar yayınlamaya ilgi göstermeye başladılar. Kitapların bazıları ders kitabı olarak kullanıldıkları için belirli bir satış potansiyeline sahip bulunuyorlardı. Daha genel olarak da, vatandaşların toplumdaki siyasal süreçlere ilgi duymaya ve katılmaya başladığı bir döneme girilince, yeni bir piyasaya açılmış oldu. Easton ve arkadaşlarının işaret ettiği gibi, Türkiye'de siyasal bilimlerin gelişmesi ve ayrı bir akademik faaliyet alanı oluşturması, bir yandan siyasal demokrasinin gelişmesi, diğer yandan İkinci Dünya Savaşı sonrası kuşaklarının yarattığı talebin sonucunda yüksek öğretimde kaydedilen gelişmelerle ile ayrılmaz biçimde bağlantılıdır.¹¹

Kurumsal Gelişmeler

Cumhuriyetin devraldığı Osmanlı öğretim kurumları arasında Siyasal Bilgiler alanına yakın konularda öğretim veren iki kurum, Mülkiye ve Hukuk mektepleri idi. 1935 yılında, Mülkiye'nin ülkenin yeni başkenti Ankara'ya

⁸ Tarık Zafer Tunaya, Türkiye'de Siyasi Partiler (İstanbul: Doğan Kardeş, 1960). 1946 yılında Niyazi Berkes de Siyasi Partiler adında bir kitap yayınlamışsa da, bu genel bir kitap olup Türkiye'de siyasi partilerle ilgili herhangi bir konu işlenmemektedir (İstanbul: Yurt ve Dünya Yayınları).

⁹ Nermin Abadan, "Siyasal İlimlerde Gelişim Eğilimleri: Birleşik Amerika, İngiltere, Batı Almanya ve Fransa'daki Çalışmaların Mukayeseli İncelemesi," Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, Eylül-Aralık 1962, ss. 175-220.

¹⁰ Abadan, Nermin, Anayasa Hukuku ve Siyasal Bilimler Açısından 1965 Seçimlerinin Tahlihi (Ankara: Siyasal Bilgiler Fakültesi, 1966)

¹¹ David Easton, John Gunnell and Michael B. Stein, derl., Regime and Discipline: Democracy and the Development of Political Science (Ann Arbor: University of Michigan Press, 1995).

taşınmasına karar verilmiştir.¹² Daha sonraki yıllarda Mülkiye, önce Siyasal Bilgiler Yüksek Okulu, ardından da Siyasal Bilgiler Fakültesi (bundan böyle SBF) olarak, Ankara Üniversitesi'nin temel taşlarından birini oluşturmuştur. Ancak, yeni kurulan bir üniversitenin içinde yer almakla birlikte, SBF uzun süreler bir meslek okulu kimliğini korumaya devam etmiştir. Müfredatında Amme Hukuku, Esas Teşkilât Hukuku, İdare Hukuku ve Hukuk Felsefesi gibi Siyasal Bilgiler'den ziyade Hukuk Fakültesi müfredatı içinde yer alması doğal olan çok sayıda ders yer almaktaydı. Doğal olarak, öğrencilerin seçtiği uzmanlaşma alanına ait diğer muhtelif dersler de müfredatta bulunmaktaydı.

1956 yılında Orta Doğu Teknik Üniversitesi açılana kadar SBF Siyasal Bilgiler alanında tek kurum olma özelliğini korumuştur. Yeni açılan ODTÜ'nin İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi bünyesinde bir Kamu Yönetimi Bölümü de yer alıyordu. Bu bölümde, SBF'nde Kamu Yönetimi öğretimine egemen olan İdare Hukuku ağırlıklı yaklaşımın yerine, Amerikan üniversitelerinde olduğu gibi, davranış ve yönetim bilimlerini esas alan bir yaklaşım egemendi.

1961 yılında ise İstanbul Üniversitesi, İktisat Fakültesi bünyesinde bir Siyaset İlmi Kürsüsü kurulmuştur. Bu kürsünün müfredatı da SBF'ninkinden farklı olarak hukuk derslerine daha az yer veriyor, buna karşılık iktisat ve uluslararası ilişkiler konuları üzerinde daha fazla duruyordu. Müfredatta bir meslek okulu havasından çok, liberal bir sosyal bilimler eğitimi havası egemendi.

Nihayet, 1973'te bir Amerikan öğretim kurumu olan Robert Kolej'in yüksek kısmı Türk hükümetine devredilerek Boğaziçi Üniversitesi adını almış, burada bulunan az sayıda siyasal bilimcinin oluşturduğu çekirdek yeni eleman alımlarıyla geliştirilerek bir Siyasal Bilimler bölümüne dönüştürülmüş ve lisans diploması vermeye başlamıştır.¹³

Türk üniversite sistemi, 1950'li yıllardan başlayarak bir gelişme dönemine girmişse de, siyasal bilimler alanındaki gelişmeler yukarıda özetlenenlerle sınırlı kalmıştır. Bu sonuç hem gelişme temposunun fazla yüksek olmayışı hem de Siyasal Bilimler öğretimının öncelikli alanlar arasında bulunmamasıyla açıklanabilir. Bu mahdut gelişme dahi 1980-1983 döneminde hüküm süren askeri yönetim katında rahatsızlık yaratmıştır. Hatırlanacağı gibi, Milli Güvenlik Konseyi, ülkemiz yüksek öğretimini bir siyasal sorun olarak kavramsallaştırmış ve üniversiteler üzerinde merkezi yönetimin etkin bir denetim kurması amacıyla bir Yüksek Öğretim Kurulu ihdas etmiştir. Komutanlar, tüm üniversite öğretimini tek tip bir örgütlenme modeline tabi olmasını istiyorlardı. Ayrıca yüksek öğretimin esas itibarıyla bir mesleki öğretim olduğunu düşünüyorlar, Siyaset Bilimi gibi, doğrudan mesleğe dönük olmayan bir liberal eğitim konusunu rahatsız edici buluyorlardı. Bu düşüncelerin uygulamaya yansımaları, Siyasal Bilimler bölümlerinin lağvedilmesi ve

¹² Ali Mücellitoğlu Çankaya, Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler (Ankara: Siyasal Bilgiler Fakültesi, 1954), s. 54

¹³ 1958'de özel kanunla Türkiye ve Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü kurulmuştur. Bu kurum halihazırda devlet memuru olanların mesleklerinde gelişmelerini ve ilermelerini öngörüyordu. Daha sonraki yıllarda Enstitü araştırmalar yürütmüş ve bir dergi çıkarmıştır.

yerine Kamu Yönetimi ve Uluslararası İlişkiler bölümlerinin açılması biçiminde oldu. Bu iki bölüm, İktisat ve İşletmecilik bölümleriyle birlikte İktisadi ve İdari bilimler fakülteleri bünyesinde yer alacaklardı. Az sayıda istisna ortaya çıkmışsa da, bu örgütlenme modeli günümüzdeki durumu da yansıtmaktadır.

Lisans Programları

Nüfusu artmağa devam eden ve yoğunlaşan yüksek öğrenim talebini karşılamakta zorluk çeken Türk üniversiteleri, kaynak ve enerjilerinin büyük bölümünü lisans öğretimine ayırmak baskısı altındadırlar. Bazı üniversitelerde hem Kamu Yönetimi hem Uluslararası İlişkiler bölümleri bulunurken, daha tipik durum bunlardan birinin bulunması , diğ erinin de kurulmasına dönük niyetlerin ifade edilmesidir. 1983 sonrası seçimle gelen sivil yönetimin avdet etmesine bağlı olarak bölümlerin tek tip olan müfredatlarında çeşitlenme artmış, tamamen mesleki bir öğretim verme eğiliminin yerini liberal sosyal bilim öğretimine de yer veren yaklaşımlar almıştır. Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne üyelik için aday olması ve katılma müzakerelerine başlaması bazı üniversitelerin lisans düzeyinde Avrupa Etütleri programları başlatmasını teşvik etmiştir. Bu programlar genellikle Siyasal Bilimler, Uluslararası İlişkiler veya Kamu Yönetimi gibi bir bölüm ya da bölümler konsorsiyumu tarafından yürütülmektedir. Müfredatta da Siyasal Bilimler alanına ait konular ağırlıklıdır.

Tablo I'den görüleceği gibi, günümüzde Türk üniversitelerinde Siyasal Bilimler şemsiyesi altında yer aldığı söylenebilecek çok sayıda lisans programı yürütülmektedir. Bu programlara her yıl kabul edilen öğrenci sayısı 8500 civarına ulaşmıştır. Eğer programların genellikle dört yıllık oldukları ve çok sayıda öğrencinin programları dört yıldan daha uzun sürelerde tamamladıkları düşünülecek olursa, günümüzde Türk üniversitelerinde kırkıbinden fazla öğrencinin Siyasal Bilimlerle ilgili çeşitli alanlarda öğrenim gördükleri söylenebilir.

TABLO I

Türk Üniversitelerinde Siyasal Bilimler Alanındaki Lisans Programları*

<u>Kamu Yönetimi**</u>	<u>Uluslararası İlişkiler***</u>	<u>Her iki alan****</u>
Aksaray (50)	Atılım (110)	Abant İ. Baysal (210)
Anadolu (açık)	Başkent (65)	Adnan Menderes (160)
Atatürk (30)	Beykent (45)	Akdeniz (110)
Balıkesir (50)	Boğaziçi (80)	Ankara (160)
Bilecik (160)	Bahçeşehir (90)	Bilkent (350)
Cumhuriyet (110)	Çağ (80)	Çanakkale (240)
Dumlupınar (250)	Çankaya (80)	Dokuz Eylül (170)

Gaziosmanpaşa (120)	Doğuş (50)	Fatih (127)
Hitit (70)	Ege (120)	Galatasaray (40)
İnönü (110)	İstanbul Kültür (50)	Gazi (340)
Kafkas (100)	İstanbul Ticaret (60)	Hacettepe (100)
K.Maraş Sütçü İmam (130)	İzmir Ekonomi (100)	İstanbul (320)
Karamanoğlu M. Bey (220)	Kadir Has (36)	İstanbul Bilgi (265)
Mersin (50)	Koç (84)	Karadeniz T.Ü. (100)
Muğla (180)	Maltepe (50)	Kırıkkale (220)
Mustafa Kemal (110)	Okan (82)	Kocaeli (290)
Niğde (50)	Osmangazi (30)	Marmara (150)
Pamukkale (120)	TOBB E. Ve T. (180)	ODTÜ (180)
Süleyman Demirel (180)	Yıldız (60)	Sakarya (210)
Uşak (120)		Selçuk (260)
		Trakya (140)
		Uludağ (380)
		Yeditepe (210)
N=2210+açık üniversite	1452	4832

*Tablo 2007 ÖSS kılavuzundaki kontenjanlar esas alınarak hazırlanmıştır. Bölüme giriş esaslı uygulamayan Sabancı ve Işık üniversiteleri ile bir yıl sonra öğrenci alacak olan Erciyes üniversitesi hesaba dahil edilmemiştir. Parantez içindeki rakamlar alınacak öğrenci sayılarıdır.

**Kamu Yönetimi ile Kamu Yönetimi ve Siyasal Bilimler adını alan bölümler

***Uluslararası İlişkiler, Siyasal Bilimler ve Uluslararası İlişkiler, Uluslararası İlişkiler ve Avrupa Çalışmaları v.b. adları olan bölümler

****Hem Kamu Yönetimi hem de Uluslararası İlişkiler bölümleri olan üniversiteler

Lisansüstü Programlar

Son yıllarda Türk üniversitelerinde Siyasal Bilimler lisansüstü programlarında kaydedilen gelişme, bir süre önce lisans programlarında görülen yaygınlaşmanın tabii bir sonucu olarak görülebilir. 1980 öncesi dönemde genel kural, Siyasal Bilimler alanında lisans programları olan yüksek öğretim kurumlarının aynı zamanda özellikle bir doktora programına sahip olmaları idi. Doktora programlarının tercih edilmesi pratik bir nedenden kaynaklanıyordu. Toplumda lisansüstü programlar için yaygın bir talep yoktu. Buna karşılık, yasa akademik kariyere girmek ve ilerlemenin koşulu olarak doktora derecesini iktisab etmiş olmayı öngörüyordu. Bu duruma pratik çözüm, öğrencilerini daha çok bir kursun kendi eleman yetiştirme gereklerine cevap veren doktora programlarının ihdası idi. Doktora öğrencilerinin çoğunluğunu, aynı kurumda gelecekte daha üst akademik rütbelere yükselmeyi tasarlayan kişiler oluşturuyordu. Diğer öğrenciler arasında, programda başarı sağlayarak asistan olmayı bekleyen gençlerle, doktoralarını tamamlayarak terfi almayı, kendi devrelerinin önüne geçmeyi ve maaşlarına zam yapılmasını uman bürokratlar bulunuyordu.

1980 sonrasında üniversite sisteminin kısa sürede hızla genişlemesi, yeni açılan kurumların hemen lisansüstü programları başlatamamaları, daha az tanınan kurumların mezunlarının daha tanınmış bir kurumdan lisansüstü bir derece (genelde yüksek lisans) alarak tatmin aramaları, gelişen ve giriftleşen Türk ekonomisinin daha iyi eğitim görmüş elemanlara artan ihtiyacı, iş bulmakta zorlanan gençlerin lisansüstü bir diplomanın istihdam şanslarını arttıracığı bekleyişi, erkek öğrenciler açısından mecburi askerlik hizmetinin ertelenmesi, kişinin iş ararken boş oturmuyup bir yandan da boş vakitlerinde kendisini geliştirecek birşeyler yapma arzusu ve buna benzer çok sayıda gerekçe lisansüstü programların gelişmesi ve yaygınlaşması baskısı yaratmıştır. Bu baskının çoğu gerekçesi akademik nitelikli olmadığından, Yüksek Lisans programları yoğunlukla tercih edilir olmuş ve gelişme de o yönde ilerlemiştir. Ayrıca, Yüksek Öğretim Kurulu'nun Doktora programlarının açılmasında daha katı kıstaslar uyguladığı ve doktora derslerini verecek kadrosu ve kütüphane vb. donanımları yetersiz görünen kurumların başvurularına olumlu yaklaşmadığı da burada hatırlanmalıdır.

Tablo II 2007-2008 ders yılında Türkiye'de Siyasal Bilimler alanlarında yürütülen Yüksek Lisans, Tablo III ise Doktora programlarının dökümünü vermektedir.

TABLO II

Siyasal Bilimler Kapsamındaki Alanlarda Yürütülen Yüksek Lisans Programları*

Üniversite	Siy. Bil.	Kamu Yön.	U. arası	Avrupa B.	Diğer
Abant İ. Baysal	x	x	x		
Akdeniz		x			
Ankara	x	x	x	x	x (1)
Balıkesir		x			
Boğaziçi					x (2)
Cumhuriyet		x			
Çanakkale		x	x		
Dokuz Eylül		x	x	x	
Dumlupınar		x			
Ege			x		
Galatasaray	x		x	x	
Gazi	x		x	x	
Gaziosmanpaşa		x			
Hacettepe	x	x	x		
İnönü		x			
İstanbul		x	x	x	
K.Maraş S. İ.		x			
Karadeniz Tek.		x	x		
Kırıkkale		x	x		
Kocaeli	x	x	x	x	x (3)

Marmara	x	x	x	x	x (4)
Mersin		x			x (1)
Niğde		x			
ODTÜ			x		x (5)
Pamukkale		x			
Sakarya	x		x		
S. Demirel		x	x		
Trakya		x	x		
Uludağ		x	x		
Yıldız Teknik					x (2)
Atılım			x	x	x (5)
Bahçeşehir			x	x	
Beykent			x		
Bilkent	x		x		
Doğuş				x	
Fatih		x	x		
Işık					x (6)
İstanbul Bilgi			x	x	
İstanbul Kültür			x		
İzmir Ekonomi				x	
Kadir Has			x		
Koç			x		
Okan			x		

Sabancı	x			x	
Ufuk			x		
Yeditepe					x(2)
Toplam	10	24	29	13	10

- (1) Şehircilik ve Çevre
 - (2) Siyasal Bilimler ve Uluslararası İlişkiler birlikte
 - (3) Siyasal Bilimler ve Kamu Yönetimi birlikte
 - (4) Marmara Üniversitesi'nde Türkçe Uluslararası İlişkiler yanında bir de İngilizce Uluslararası İlişkiler Programı bulunmaktadır. Fransızca bir Kamu Yönetimi programı yanında Bir Türkçe Yerel Yönetimler programı yürütülmektedir. Bunlara ek olarak Fransızca Siyasal Bilimler programı da uygulanıyor.
 - (5) Siyasal Bilimler ve Avrupa Araştırmaları birlikte
 - (6) Orta Doğu Araştırmaları
- *Tablo yazar tarafından derlenmiştir. Programların listesi internetten Zeynep Kötevoğlu tarafından indirilmiştir.

Tablo III

Türkiye'de Siyasal Bilimler ve Bağlantılı Alanlardaki Doktora Programları*

<u>Üniversite</u>	<u>S.Bil.</u>	<u>K.Yön.</u>	<u>U.arası</u>	<u>SB+UA</u>	<u>SB+KY</u>	<u>AB</u>
İnönü		x				
İstanbul			x			x
Kocaeli			x			
Kırıkkale			x			
ODTÜ			x			x
Marmara			x			x
Sakarya		x				
Uludağ			x			
Bilkent	x		x			

İstanbul Bilgi	x					
Sabancı	x					
Yeditepe				x		

*Tablo yazar tarafından derlenmiş, kurumlara ait bilgiler internetten Zeynep Kötrevöğlü tarafından indirilmiştir.

Tablo II, Türk üniversitelerinde Siyasal Bilimler alanındaki Yüksek Lisans programlarının disiplinin genel örgüt şemasına uygun olarak şekillendiğini göstermektedir. En yaygın program olan Uluslararası İlişkileri Kamu Kamu Yönetimi programları izlemektedir. Mesleğe dönük öğretim olarak algılanmayan Siyasal Bilimler, kişinin iş bulma şansını arttırdığı düşünülen Avrupa Araştırmalarından dahi sonra gelmektedir. Daha önce ifade edildiği ve Tablo III'ten de görüldüğü gibi, doktora programlarının sayısı nisbeten azdır. Bir yandan mevcut doktora programlarının gelişerek güçlenmesini sağlamak, diğer yandan yeni açılan üniversitelere donanımlı öğretim elemanları sağlamak için Yüksek Öğretim Kurulu yeni açılan üniversitelerin kendi araştırma görevlilerini mevcut doktora programlarına göndermesini tavsiye etmekte ve bu amacı desteklemek için öğrencilere burs tahsis etmektedir. Buna ek olarak dönem dönem YÖK burslarıyla yurt dışına doktora öğrencisi de gönderilmektedir.

TABLO IV
Siyasal Bilimler ve Bağlı Alanlarda Kayıtlı Lisansüstü Öğrenci Sayıları*(2006-2007)

<u>Alan</u>	<u>Y. Lisans</u>	<u>Doktora</u>
Kamu Yönetimi	2286	625
Uluslararası İlişkiler	2372	368
Avrupa Araştırmaları	795	210

*Rakamları YÖK Genel Sekreteri Sayın Turgut Kılıç tedarik etmiştir. Muhtelif isimler altında yürütülen programlar vurgularına göre üç grupta toplanmıştır. Örneğin, Avrupa Araştırmaları kategorisinde gruplandırılmış program altı farklı isim taşımaktadır.

Düşünce Kuruluşları ve Araştırma Merkezleri

Günümüzde siyasi olguların bilimsel araç ve yöntemlerle incelenmesi salt akademik kurumlarda görevli öğretim ve araştırma elemanlarına özgü bir faaliyet olmaktan uzaktır. Gerek hükümetler gerek özel aktörler hedef

belirlemek, siyasalarını şekillendirmek ve uygulamalarının sonuçlarını değerlendirmek için doğru bilgilere ihtiyaç göstermektedirler. Kitleler de, seçmen tercihlerinin ölçülmesi örneğinde olduğu gibi, siyasal araştırmaların sonuçlarına ilgi duyabilmektedirler. Bu bilgileri toplayan, siyasal olguları inceleme konusu yapan kuruluşların ülkemizdeki gelişmelerinin tarihi pek eski değildir. Sözü edilen türden kuruluşların gelişmesi için önce üniversite sisteminin gelişmesi gerekmiş, bilahare resmi ve özel aktörlerin doğru bilgi ve bilimsel bilgi ihtiyaçlarının artması ve nihayet bu tür faaliyet için devlet ve özel fonların tahsis edilmesi söz konusu olmuştur.

Siyasal Bilimler alanında öncü nitelik taşıyan iki kuruluştan biri Ankara'daki Dış Politika Enstitüsü, diğeri ise İstanbul'da kurulan Ekonomik ve Sosyal Etüdler Konferans Heyeti'dir. Dış Politika Enstitüsü (DPE) 1974 yılında dış siyaset sorunlarına ilgi duyan bir işadami tarafından kurulmuştur.¹⁴ Enstitünün kuruluşu, Türkiye'de işbirliği yapmak için ortak arayan ve bulmakta güçlük çeken yabancı düşünce kuruluşlarının karşısına çıkarılabilecek bir birimin teşekkül etmesi nedeniyle, Dış İşleri Bakanlığı tarafından da memnuniyetle karşılanmıştır. Enstitü diplomatları, siyaset adamlarını ve akademik meslek sahiplerini biraraya getiren konferanslar düzenlemiş ve bir dergi yayınlamıştır. DPE, bir süre kendi harekete geçirebildiği kaynaklarla ayakta durduktan sonra kendisine bir üniversite içinde bir konum aramış, özerkliğini koruyarak ilkin Hacettepe, sonra da Bilkent üniversitesinde faaliyetine devam etmiştir. İçinde derginin de yer aldığı muhtelif çalışmaları yayınlamaya ve konferanslar düzenlemeye devam etmektedir. Avrupa Konseyi ile vardığı anlaşmaya bağlı olarak her ay bu örgütle ilgili bir internet haber bülteni sunmak da faaliyeti arasındadır.

Ekonomik ve Sosyal Etüdler Konferans Heyeti ise sivil toplumun güçlenmesini arzulayan bir işadami tarafından kamu politikaları hakkında bilgiye dayalı bir tartışma ortamı yaratmak üzere kurulmuştur. Bu kişinin vefatından sonra faaliyeti kurumsallaştırarak devam ettirmek için önce dernekleşmeye gidilmiş, ardından 1994 yılında dernek yapısından vakıf yapısına geçilmiş ve böylece günümüzün bilinen düşünce kuruluşu olan Türkiye Ekonomik ve sosyal Etüdler Vakfı (TESEV) ortaya çıkmıştır. Vakıf, bağımsız bir düşünce kuruluşu olarak akademik araştırmalarla siyasa yapımı sürecini ilişkilendirmeyi amaçlamaktadır.¹⁵ Bu amaca uygun olarak yurtdışındaki kuruluşlarla işbirliğine yönelmiş ve rüşvet, yönetimde şeffaflık ve hesap verilebilirlik, devlet reformu, üniversite reformu, anayasa değişikliği ve benzer konularda kamuoyunun da yakından tanıdığı çalışmaların sorumluluğunu üstlenmiştir. Son iki yıl içinde yayınladığı Türk toplumunun gündemindeki kritik sorunlardan güvenlik kuvvetlerinin demokratik denetimi ve din-devlet ilişkileri üzerindeki araştırmalar kamuoyunda geniş ilgi uyandırmıştır. Vakfın kendisi araştırma yapmamakta, araştırmaları tanınmış akademisyenlere ve araştırmacılara yaptırmaktadır.

¹⁴ Daha fazla bilgi için bak. www.foreignpolicy.org.tr

¹⁵ Ek bilgi için bak. www.tesev.org.tr

DPE ve TESEV, son yıllarda sayıları hızla artan düşünce ve araştırma kuruluşlarının ilk örneklerindedir. Bu kuruluşların önemli bir bölümü, dış politika ve uluslararası ilişkiler sorunları ile ilgilenmektedir. Bunlardan dikkati çeken bir tanesi Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi'dir (ASAM). 1999 yılında Avrasya-Bir Vakfı tarafından kurulan Merkez¹⁶ Avrasya tanımı içinde yer alan Rusya, eski Sovyet cumhuriyetleri ve Orta Doğu ülkeleri üzerinde uzmanlık sahibi bir kadroya sahip olup, bu ülkelerin iç ve dış politikalarındaki gelişmeler hakkında günlük raporlar, *Stratejik Analiz* adında aylık bir dergi ve her yıl birkaç kitap yayınlamaktadır. Ancak sayıları hergün artma temayülü sergileyen irili ufaklı çok sayıda kuruluşun da benzer faaliyette bulunduğunu burada belirtmemiz gerekmektedir. Özel kişi ve grupların başını çektiği bu gelişme devletin de benzer bir yol izlemesini teşvik etmiştir. Örneğin Dış İşleri Bakanlığı kendi bağımsız düşünce kuruluşu olan ve *Perceptions* adlı dergisiyle tanınan Stratejik Araştırmalar Merkezi'ni (SAM) oluşturmuştur. Ayrıca İstanbul'daki Orta Doğu ve Balkanlar Araştırma Merkezi'nin de kurucusu ve destekleyenidir.

Sayıları daha az olmakla birlikte, faaliyetlerini daha çok iç politika ve istisnai olarak mukayeseli siyaset diyebileceğimiz alanlarda yoğunlaştıran araştırma ve düşünce kuruluşları da son yıllarda kayda değer bir gelişme göstermiştir. Örneğin Ankara'da kurulu Toplumsal Ekonomik ve Siyasal Araştırmalar Vakfı (TESAV), özellikle seçim araştırmaları konusunda dikkati çekmektedir. İstanbul'da faaliyet gösteren sosyoloji demokrat çizgideki Türkiye Sosyal, Ekonomik, Siyasal Araştırmalar Vakfı (TÜSES) seçmen davranışları üzerine ilgi çekici araştırmalar yayınlamıştır. Ankara'da TOBB'nin desteği ile faaliyet gösteren Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı (TEPAV) hükümet politikalarını değerlendiren raporlar hazırlayıp yayınlamak yanında, anayasa reformu konusunda da çalışmalar yapmıştır. TOBB, Türkiye-AB ilişkileri konusunda yaptığı araştırmalar ve yayınlarla tanınan İktisadi Kalkınma Vakfı'nın (IKV) da temel destekleyenidir. IKV de genç bir uzman kadrosuna sahiptir.

Geleceğe doğru bakıldığında örneklerini verdiğimiz araştırma ve düşünce kuruluşlarının sayıca ve kapsam olarak genişleyeceğine kesin gözüyle bakabiliriz. Sivil toplumda ve devlet katında gelişen kurumlar dizisine üniversitelerde gelişenleri de eklememiz gerekmektedir. Kamu Yönetimi, Siyasal Bilimler, Uluslararası İlişkiler ya da Avrupa Araştırmaları öğretimi veren hemen her üniversitede bir veya daha fazla araştırma merkezi faaliyet göstermektedir. Kimi daha faal, kimi şimdilik sakin görünen bu merkezlerin bazıları dergiler, araştırma raporları, siyasa analizleri yayınlamakta, yurt içi ve dışındaki benzer kuruluşlarla ortak faaliyetler düzenlemektedir.¹⁷

¹⁶ Kapsamlı bilgi için bak. www.asam.org.tr

¹⁷ Örnek olarak Sabancı Üniversitesi'nin İstanbul Politikalar Merkezi, İstanbul Bilgi Üniversitesi'nin Avrupa Araştırmaları Merkezi verilebilir.

Mesleki Örgütler

Siyasal Bilimlerle uğraşan akademisyenleri biraraya getiren ilk meslek örgütü 1964 yılında Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde kurulmuştur.¹⁸ O yıllarda Türkiye'de Siyasal Bilimlerin düzenli olarak öğretildiği başka kurum bulunmadığından, bu fakültede ve komşu Ankara Hukuk Fakültesi'nde Siyasal Bilimlere ilgi duyan hocalar Siyasi İlimler Türk Derneği (SİTD) çatısı altında biraraya gelmişlerdir. Kurucuların hemen tümü Siyasal Bilimlerle bağlantılı ama bu alanın kendisini oluşturmayan, Amme Hukuku, Esas Teşkilat Hukuku, Devletler Umumi Hukuku, İktisat ve Maliye gibi yan alanlardan gelen kişilerdi. Söz konusu dönemde mesleki örgütlenmeyi teşvik eden bir ulusal ortamın varlığından söz etmek kolay gözükmemektedir. Olasılıkla bir yandan uluslararası ortamın böyle gelişmeleri beklemesi, diğer yandan derneğin kuruluşuna öncülük eden Rahmetli Prof. Yavuz Abadan'ın Türkiye'yi Uluslararası Siyasal Bilimler Derneği ile ilişkilendirme gayretleri, böyle bir meslek derneğinin kurulması ile sonuçlanmıştır.

¹⁹

İlk kurulduğu yıllarda dernek, ülkemizde Siyasal Bilimlerin gelişmesine önemli katkılar sağlamıştır. Amerikan Haberler Merkezi'nin (USIS) tahsis ettiği fonlardan da yararlanarak 1980'li yılların ortalarına kadar devam eden bir zaman diliminde İngilizce kaleme alınmış bir dizi temel eserin Türkçeye kazandırılmasına önderlik etmiştir. Bu eserler arasında S. M. Lipset'in *Siyasi İnsan*, George Sabine'nin *Siyasi Düşünceler Tarihi*, Karl Popper'in *Açık Toplum ve Düşmanları*, De Tocqueville'in *Amerikan Demokrasisi* gibi tanınmış eserlerinin yanında *Handbook of Political Science* adlı kitabın önemli bazı bölümleri bulunmaktadır. Dernek, 1984 yılında Türk Demokrasi Vakfı ile işbirliği yaparak *Perspectives on Democracy in Turkey* adında bir derleme eser de yayınlamıştır.

1980 sonrasında Türk üniversite sisteminin hızla genişlemesi, buna paralel olarak Siyasal Bilimlerle mesleki olarak ilgilenen camianın büyümesi sonucu Ankara, Türk siyasal bilimler camiasındaki merkezci konumunu kaybetmiştir. En hızlı gelişmenin gerçekleştiği kent olan İstanbul en fazla siyasal bilimcinin de ikamet ettiği kent olmuştur. 2001 yılında derneğin Ankara'da gerçekleştirilen olağanüstü genel kurulunda dernek merkezinin İstanbul'a nakledilmesi kararı alınmıştır. Merkez, şu anda İstanbul Bilgi Üniversitesi'ndedir. 2003 yılından başlayarak Dernek her sonbahar bir Ulusal Lisansüstü Siyasal Bilimler Kongresi düzenlemiştir, 2005 Ağustos'unda yaklaşık 1000 kişinin katıldığı *First World International Studies Conference* toplantısını düzenlemiştir. SİTD'nin halihazırda takriben 150 üyesi bulunmaktadır. 1964 yılından beri Uluslararası Siyasal Bilimler Derneği'ne üyedir. Dernek kurucusu Yavuz Abadan'dan başlayarak dört Türk

¹⁸ Bu konuda daha ayrıntılı bilgi için bak. İter Turan, "Turkish Political Science Association," *Participation*, Spring 2001, ss. 14-15 ve İter Turan, ve Boğaç Erozan ve İter Turan, *a.g.e.*

¹⁹ Rahmetli Abadan'ın, 1962-1963 ders yılında Berlin'de konuk öğretim üyesi olarak bulunduğu sırada Uluslararası Siyasal Bilimler Derneği (IPSA) ile tanıştığı ve Türkiye'nmin de dernek içinde yer alması gerektiğini düşündüğü biliniyor.

akademisyeni değişik zamanlarda derneğin yönetim kuruluna seçilmiş ve görev yapmışlardır.

2006 yılında Ankara'da bir grup öğretim üyesi uluslararası İlişkiler Derneği'ni kurmuşlardır. Dernek merkezi TOBB'un kurduğu Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesindedir. Dernek, kısa süre önce Social Science Citation Index kapsamına gimeyi başaran *Uluslararası İlişkiler* adında bir dergi yayınlamakta ve belirli aralıklarla mesleki toplantılar düzenlemektedir.

Tek ya da esas uğraş alanları Siyasal Bilimler olmasa da bu konuyu da ilgi alanları içinde bulunduran başka mesleki örgütlerden de söz etmek mümkündür. Bu tür kuruluşların başında uzun süredir Ankara'da faaliyet gösteren Sosyal Bilimler Derneği gelmektedir. Her yıl düzenlediği bilimsel kongrede çok sayıda sunuş, Siyasal Bilimler alanından gelmektedir. Türk Tarih Kurumu'nun ilgi alanı yakın dönem Türk siyasal hayatını ve dış politikasını da kapsadığından, dönem dönem Siyasal bilimciler bu kuruluşun düzenlediği toplantılara katılmakta ve sunuşlar yapmaktadırlar. Doğal olarak, Siyasal Bilim konuları birçok meslek örgütünün ilgi alanlarından uzak değildir. Bu kuruluşlar, akademik nitelikli çalışmalarında gereğine göre Siyasal Bilimcilere yer vermektedirler. Örneğin, Barolar düzenlediği konferanslarda ve gerçekleştirdiği yayınlarda siyasal bilimcilere yer vermesi istisna değildir.

Türk Siyasal Bilimi: Araştırmalar

Yakın zamana kadar Türk siyasal bilimcilerinin araştırma ve yayınlarının çoğu genel kuramsal alanlarla Türkiye'nin iç ve dış politikası üzerinde yoğunlaşıyordu. Burada tantıcı ve uygulayıcı diyebileceğimiz iki ayrı çizgi izlendiği söylenebilir. Bazı çalışmalar başka ülkelerde geliştirilmiş kuramsal çerçevelerin ve gözleme dayalı bilgilerin Türk bilim camiasına ve öğrencilerine aktarılmasını ya da tanıtılmasını amaçlamıştır. Diğerleri ise değinilen kuramsal çerçevelerden yola çıkarak Türkiye'de görgül araştırmalar yapılmasına yönelmiştir. 1980'li yıllardan sonra Yüksek Öğretim Kurulu'nun akademisyenlerin ve kurumların performansının ölçülmesi ve terfilerde yayınları esas alan bir sistem oluşturması sonucunda tantıcı araştırmalar yanında uygulayıcı ve dolayısıyla orijinal bilgi üreten, dönem dönem kuramsal katkıda da bulunan araştırma ve yayınların hacminde önemli artışlar meydana gelmiştir. Elimizde salt siyasal bilimler alanındaki yayınları gösteren bir istatistik bulunmamakla birlikte, örneğin profesörlere gelen doçentlik dosyalarında bu değişim ve artış kolaylıkla gözlenebilmektedir.

Geleceğe Bakış

Türk Siyasal Biliminde değişimi uyarayan gelişmelerin gelecekte de devam edeceğini önermek herhalde yanılıcı olmaz. İlkın, Türk üniversite sistemi genişlemeye devam ettiği sürece Türk Siyasal Bilim camiası da büyümeye devam edecektir. İkinci olarak, bu büyüme daha fazla araştırmayı, meslek dergilerinde yayını ve kitabı beraberinde getirecektir. Üçüncü olarak, Türkiye'nin bölgesinde ve

dünyada artan iktisadi ve siyasi varlığı ve etkisi, Türk siyasal bilimcilerinin kendi ülkeleri dışındaki ülkelerle ilgili araştırmalar yapmalarını teşvik edecektir. Bu araştırmalar hem ülkelerin iç siyaseti ve dış politikaları, hem de Uluslararası İlişkiler alanında olacaktır. Dördüncü olarak, Türkiyede kentleşmenin vardığı düzey ve yerel yönetim sorunlarının artan önemine paralel olarak kamu yönetimi-yerel yönetimlerin alanındaki çalışmaların artmasını bekleyebiliriz. Beşinci olarak, Türk siyasal sistemi nin karşılaştığı demokratikleşme, çoğulculuğun genişlemesi, sivil-asker ilişkileri alanındaki sorunları sürmesi, bu konulara dönük araştırmaların da artmasıyla sonuçlanacaktır. Altıncı olarak, hemen her toplumda görüldüğü gibi ulusçuluk, etnisite, entegrasyon konularının gündemde daha geniş yer alması beklenebilir. Son olarak Türk yönetiminde iktisadi rasyonelliğin öneminin artmasına paralel olarak siyasa ölçümü ve değerlendirme alanının gelecekte daha büyük önem kazanması tabii olacaktır.

KAYNAKLAR

- Abadan, Nermin, “Siyasal İlimlerde Gelişim Eğilimleri: Birtleşik Amerika, İngiltere, Batı Almanya ve Fransa’daki Çalışmaların Mukayeseli İncelemesi,” Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, Eylül-Aralık 1961, ss. 175-220.
- ----- , Anayasa Hukuku ve Siyasal Bilimler Açısından 1965 Seçimlerinin Tahlihi (Ankara: Siyasal Bilgiler Fakültesi, 1966)
- Çankaya, Ali Mücellitoğlu, Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler (Ankara: Siyasal Bilgiler Fakültesi, 1954)
- Easton, David, John Gunnell and Michael B. Stein, Regime and Discipline: Democracy and the Development of Political Science (Ann Arbor: University of Michigan Press, 1995)
- Ergin, Osman, Türkiye Maarif Tarihi, Cilt 1-2 (İstanbul: Eser Neşriyat, 1977)
- Erozan, Boğaç and İlter Turan, “The Development of Political Science in Turkey,” Political Science, April 2004, s. 161
- Mardin, Şerif, The Genesis of Young Ottoman Thought (Princeton: Princeton University Press, 1962)
- ----- , Jön Türklerin Siyasi Fikirleri (İstanbul: İletişim, 1983)
- Tunaya, Tarık Zafer, Türkiye’de Siyasi Partiler (İstanbul; Doğan Kardeş, 1960)
- Turan, İlter, “Turkish Political Science Association,” Participation, Spring 2001, ss. 14-15..
- ----- . “Siyasal Bilimler,” Cumhuriyet döneminde Türkiye’de Bilim:Sosyal Bilimler (Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi, 1997) ss. 183-202.
- www.asam.org.tr (13 Eylül 2008)
- www.tesev.org.tr (13 Eylül 2008)
- www.foreignpolicy.org.tr (13 Eylül 2008)